

ПЕДАГОГИЈА У ДРУШТВУ УЧЕЊА

Горан Д. Пљакић¹

Сажетак. Аутор полази од тезе да ће човек у будућности због динамичних друштвених промена морати да постане прилагодљив и променљив више него што је то икада до сада био. Природа наведених околности, друштво XXI века детерминише као „друштво учења“. Заправо, да би сваки појединац био у стању да се носи са брзим променама које га очекују, мора бити у стању да користи знање (информацију) као један од главних економских ресурса данашњице како би стратешки планирао промене у образовању. Такође, у раду је размотрено и питање места и потенцијалних смерова у којима ће се кретати педагогија у друштву које учи.

Кључне речи: социјалне промене, друштво учења, знање, стратешко планирање и педагогија.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

„Иако је XXI век добрано одмакао, још увек у школама деци покушавамо спаковати у главу садржаје прописане наставним плановима и програмима, односно уибеницима“

Ненад Сузић

Муњевите промене на нивоу целокупног човечанства, које су већ сада готово свима очигледне, све више ће утицати на сваку пору друштвеног живота. Може ли се предвиђање, па чак и стратешко планирање тих промена, препознати као процес који ће одликовати успешне у будућности? Да ли је човек, уопште способан, да предвиђања будућност или је то можда само нагађање? Све су то питања којима ћемо се у раду детаљније позабавити.

¹ goran.p@vaspks.edu.rs, Висока школа струковних студија за васпитаче, Крушевац.

Још једна теза од које полазимо у раду је да ће се савремено друштво заснивати на учењу. Да би се успешно адаптирао на брзе трансформације у друштву, сваки појединац мора бити спреман да се перманентно усавршава користећи главни економски ресурс будућности - знање. Међутим, проблем са којим се већ у данашњици сусрећемо јесте огромна количина информација која се сваким даном увећава. Када би сва знања овога света човек поседовао, да ли би то имало смисла уколико не би умео да их конструктивно и креативно употреби. Већ на овом месту постаје јасно да учење за човека у XXI веку неће значити „пуко меморисање чињеница“, већ нешто сасвим друго. Шта ће за савремену цивилизацију представљати овај процес, још једно је од питања на којим ћемо се у раду позабавити.

НАУЧНО-ТЕХНОЛОШКИ НАПРЕДАК И ЧОВЕК БУДУЋНОСТИ

У другој половини двадесетог века са убрзаним развојем софистициране технологије дошле су „паметне“ машине које су замениле човека на огромном броју радних места. Тако у периоду постиндустријског друштва милиони људи широм планете остају без запослења. Посматрано из угла теорије еколошких система (Bronfenbrenner, 1997), према којој цивилизација XXI века представља јединствен систем, доминација програмираних машина и софтверске технологије на подручју рада биће уобичајена појава на читавој планети. Међутим, забрињава чињеница да многи људи нису спремни да се прилагоде брзим променама у постиндустријском друштву, тачније, не могу да их прате.

Како се млади људи осећају у бури тих промена, у реалности која се убрзано одвија пред њиховим очима? Ако узмемо у обзир констатацију Алвина Тофлера да је за многе људе запослење од психолошки круцијалне важности, изнад и више од зараде, од новца (Toffler, 1980), постаје јасно да су фрустрације и страх од неизвесне будућности осећања која често преплављују човека данашњице. Муњевите промене у постиндустријском друштву, у ком је запослење човека угрожено од стране савремене технологије, посредно могу узроковати и различите промене у социјалном понашању. Услови у којима је питање заснивања радног односа детерминисано различитим чиниоцима друштвеног система, који се не могу контролисати од стране појединца, код младих може изазвати отворено или латентно незадовољство и бес. Ако наведене појаве посматрамо као еколошке феномене, можемо рећи да су они

продукт „сложене интеракције интраиндивидуалних и интериндивидуалних варијабли“ (Popadić, 2009: 181) где су индивидуалне карактеристике под снажним утицајем осталих еколошких нивоа (Pljakić, 2013a: 37). У тако испреплетаној и сложеној мрежи живота у XXI веку појединац, али и целокупно човечанство, мора се интегрисати у јединствен екосистем (Сарга, 1998) како би проблеме са којима се суочава могло разумети и решавати. Тај глобални екосистем би захваљујући умрежености његових бројних подсистема, тежио очувању структуре и стабилности према законима екодинамике (види: Cifrić, 2009).

Наведену условљеност и међузависност различитих нивоа еколошке структуре, могуће је илустровати на примеру односа незапослености и образовне политике у нашој земљи. Стање у друштву, у ком имамо велики број образованих кадрова за којима држава реално нема потребе, говори у прилог чињеници да је стратешко планирање промена у образовању у протеклом периоду драстично подбацило. Посматрано из угла теорије еколошких система (Pljakić, 2013a), као потенцијалне узроке оваквог стања можемо препознати недовољну отвореност система образовања за промене које будућност убрзано доноси, као и његову недовољну повезаност са осталим системима еколошке структуре.

Уколико васпитно-образовне институције не прате догађања и промене у друштву на нивоу макросистема, велике су шансе да стратешко планирање у систему образовања неће бити адекватно. Додатни проблем ствара чињеница да стратешке промене нису и не смеју бити статичне. То је зато јер се савремена цивилизација налази у процесу сталне трансформације. Бурна промена која заплускује друштво XXI века „шокира људе“ (Tofler, 1997), који да би преживели морају постати прилагодљиви и променљивији него икада до сада (Tofler, 1997).

Ако наведени феномен посматрамо у још ширем друштвеном контексту, можемо уочити да многи догађаји у свету, који имају глобални карактер, посредно могу утицати на измене у стратешком планирању промена у образовном систему. Узмимо само као пример светску економску кризу која је почела 2007. године. Данас можемо видети како је она непосредно и посредно утицала, а и даље утиче, на све аспекте мреже живота. Посебно је био видљив њен утицај на подручју рада, који се огледао у драстичном смањењу броја запослених широм света. Нестанак старих и појава нових занимања све су бржи и учесталији. То је само једана од појава коју педагози-

футуролози требају да прате како би се у складу са тим кретањима на време реализовале реформе образовног система.

Међутим, видимо да је задатак који се поставља пред футурологе изузетно комплексан. У овом делу рада могли смо да уочимо колико може бити сложено тумачење једног делића односа феномена незапослености и планирања промена у образовању. Импликација коју на основу приложеног можемо извести гласи: планирање будућности значајно је условљено мрежом односа који владају на нивоу целокупне цивилизације, па се сходно томе предвиђање промена у савременом друштву мора базирати на тумачењу система чињеница прикупљених са свих нивоа еколошке структуре.

На основу ове спознаје можемо закључити да се у цивилизацији XXI века као једна од веома значајних одлика човека будућности издваја способност појединца да успешно успоставља интерперсоналне односе са социјалним окружењем. Успостављање ефикасне интерперсоналне комуникација видимо као један од кључних фактора померања човекових вредности са егоистичке на социјалну оријентацију. Другим речима, рекли бисмо да се једна од значајних одлика човека будућности припада социјалном подручју.

XXI ВЕК – ДОБА ДРУШТВА УЧЕЊА (LEARNING SOCIETY)

„Живимо у постиндустријском друштву, у учећој цивилизацији у којој ће бити срећни они који брзо и лако уче, они који уче са задовољством“

Алвин Тофлер (Toffler, A.)

Евидентно је да савремена цивилизација доноси иновације које свакодневно мењају живот човека (Toffler, 1980). У таквим условима за васпитно-образовну делатност од круцијалног значаја је благовремено и поуздано предвиђање цивилизацијских кретања. Када се планира васпитање и образовање младих „[...] стратегија мора антиципирати дугорочни развој“ (Suzić, 2005: 153). Конкретно, деца коју сада образујемо у основним школама највећи део свог професионалног деловања оствариће у другој половини XXI века. Такво стање недвосмислено говори у прилог чињеници да се код стратешког планирања морају са холистичког становишта антиципирати будућа цивилизацијска кретања.

Међутим, поставља се питање *колико је човек способан да поуздано предвиди догађања у савременом друштву, које одликује стална трансформација.*

Жива бића током историје се усавршавају. За разлику од других живих бића човек је свестан свог усавршавања и том свешћу он може креирати будућност (Klein, 2007). Тако можемо говорити о могућности човека да кроз креирање будућности обезбеди и свој прогрес. У прилог овој констатацији говори и новија литература у којој различити аутори заступају тезу да човек поседује, такозвани, *потенцијал за предвиђање* (Stewart, 2000) и да му управо тај потенцијал омогућава планирање будућности. Гари Клеин (Klein, 2007) сматра да се планирање будућности, пре свега, односи на издвајање оних циљева који се, реално гледано, могу остварити и при том задовољити наше потребе и вредности.

Може се рећи да је Брунер (2000), на изванредан начин, са људским потенцијалом за предвиђање повезао културу. У наведеном контексту мисли се на културу васпитно-образовних установа, под којом се подразумева „стварање заједнице учећих субјеката који се узајамно помажу“ (Bruner, 2000: 41). Сходно наведеном Брунер истиче да „култура обликује ум, осигурава оруђе којим конструишемо, не само наше светове, већ и развијамо самоконцепцију те спознајемо властите способности“ (Bruner, 2000: 52). Такође, Едгар Морен наглашава да „појединци сазнају, мисле и делују према парадигмама које су културно у њих уписане (Morin, 2002). То значи да учење и мишљење увек зависи од културолошког контекста у ком се појединац налази. На тај начин он људску способност за креирање будућности темељи на култури цивилизације XXI века. Рут Бенедикт наводи да „ниједан појединац не може ступити чак ни на праг својих могућности без културе чији је учесник, [...] али и обрнуто ниједна цивилизација не садржи у себи ниједан елемент који у крајњој анализи не представља допринос неког појединца“ (према: Воџиловић, 2010: 78). У студији *Обрасци културе* Рут Бенедикт критички говори о наметању образаца западне цивилизације највећем делу земљине кугле и истиче како су понекад чак и веома „примитивни“ народи далеко свеснији улоге културних особености од човека модерне цивилизације који мање присно доживљава различите културе. Такозваним „примитивнима“ је потпуно јасно да се људски живот може уредити на више различитих начина. Искуства савременог човека по том питању су скромнија. Он познаје само сопствени начин живота и без много тешкоћа прихвата истоветност људске природе и сопствених културних мерила (Benedict, 2005). Разлика у интелектуалном капацитету човека савремене цивилизације и „примитивних“ није фундаментална, већ

релативна. Тако се намеће констатација да свака мисао произилази из обрасца дате културе (Pljakić, 2013b).

Познати некадашњи професор са Харварда (САД), Семјуел Ханингтон (Huntington, 2003) анализирајући „сукобе цивилизација“, истакао је да је успешност реализације промена на нивоу једног друштва детерминисана њеном усклађеношћу са културом тог друштва. Он је то илустровао покушајем освајачког Запада Новог века да наметне властити систем вредности другим друштвима да би се она модернизовала, а што би створило услове да се западна цивилизација претвори у универзалну цивилизацију. Међутим, како је Ханингтон писао, Западњаци су у својој самоуверености заборавили да пресађивање система друштвених вредности, као и пресађивање биљке, зависи и од „климатских услова“ који су присутни у том подручју а не само од „биљке“ (Huntington, 2003). Присилјавање других култура подигнутих на другим основама да прихвате западни систем био је често неуспешан, па и контрапродуктиван.

Из приложеног може се учити да човек будућности има способност предвиђања будућних кретања унутар савремене цивилизације. Његов потенцијал за предвиђање утемељен је на огромном фонду цивилизацијских знања која се из дана у дан увећавају, могло би се рећи, геометријском прогресијом. Другим речима, успешно креирање будућности човечанства условљено је културним специфичностима унутар сваког друштвеног подсистема. На тај начин знање и креативност постају најзначајнији економски ресурси савремених цивилизација, а управљање променама кључни процес у изградњи развијених друштава (Ђуришић-Војановић, 2007).

Да би се појединац могао снаћи у друштву заснованом на знању „[...] мора бити способан да се креће између научних и других облика мишљења, у зависности од конкретне ситуације и својих намера (Mirkov, 2008: 358). Рекли бисмо да појединац мора бити оспособљен да се кроз процес доживотног учења, перманентно образује. Дакле, израз „друштво знања“ не би требало везивати за поседовање што већег фонда енциклопедијских сазнања. То би значило да се суштински нисмо померили од идеала промовисаног у школама током средњег века – пуко меморисање чињеница које касније често и не знамо корисно да употребимо. Као што смо већ напоменули, данас се фонд знања толико брзо увећава да је просто немогуће запамтити све корисне информације, како због процеса заборављања тако и због отпора учењу свега и свачега. Кључ је у

развијању способности код појединаца да брзо и лако учи, да издвоји битно од небитног (Suzić i ostali, 2016), него да памти само информације које ће му бити корисне, које ће користити да брзо и лако дође до потребног знања (Suzić, 2014). Осим тога битно је да људи науче како да уче, како да овладају одређеним компетенцијама лако и у што краћем периоду, да појаве критички преиспитују да би их разумели у контексту савременог друштва.

Из наведеног произилази следеће питање: да ли на месту, широм света пропагираног идеала, „друштво знања“ можда треба да стоји синтагма „друштво учења“? На основу свега до сада наведеног сматрамо да „друштво учења“ тачније осликава цивилизацију XXI. Зато смо у овом раду, што се да видети из приложеног, определили за термине *друштво учења* (Suzić, 2014).

КУДА СТРЕМИ ПЕДАГОГИЈА У УЧЕЋОЈ ЦИВИЛИЗАЦИЈИ?

Прво питање које у овом поглављу морамо поставити гласи: *Да ли школа оспособљава младе за живот у друштву које перманентно учи?*

Да XX век није био ни век детета ни век педагогије (Potkonjak, 2007) не треба посебно доказивати. Ненад Сузић констатује: „иако најављиван као ново време, ново доба, период мира и прогреса, знамо да прошли век није био ништа од тога“ (Suzić, 2005: 28). У прилог овој констатацији писао је Никола Поткоњак истичући да на крају XX века није постојала ниједна, општеприхваћена, оригинална и доминирајућа педагошка концепција и покрет – ни када је реч науци о васпитању, ни када је реч о васпитној пракси – по којој би крај тог века био препознатљив (Potkonjak, 2007). Још од времена Јана Амоса Коменског „...немамо тако систематску асимилацију науке и праксе васпитања и образовања“ (Suzić, 2005: 36). Чини се да је један коперникански обрт у педагогији, какав је направио Коменски, и тек како потребан у педагогији XXI века.

Поткрепљење за наведену тврдњу налазимо у чињеници да упркос бројним реформама школског система, традиционална настава и даље снажно доминира у нашим школама (Pljakić, 2016). Она се одликује управо разредно-часовним системом наставе са наставником као доминантном фигуром, чија је улога преношење знања на ученике. Као таква очигледно је да она вуче корене из доба Коменског. Генерализујући својства традиционалне школе, Сузић је у свом истраживању *Особине наставника и однос ученика према настави* открио да она потпуно важе и за данашњу наставу (према: Suzić, 2005).

Куда стреми педагогија у XXI веку? Васпитно-образовне институције још увек играју кључну улогу у припреми ученика (субјеката) за интеграцију у идеолошки систем као што је друштво (Tadić i ostali, 2013). Да би се постигла одговарајући услови за остваривање еманципаторске димензије у васпитању, неопходно је елиминисати негативне ефекте традиционалне наставе који се, између осталог, огледају у форсирању вербализма и репродуктивног учења, послушности и покорности – једном речју, неопходно је дистанцирати се од *манипулације* (Tadić, 2019). Велики број истраживања потврдио је тезу према којој се вербализам и репродуктивно учење повезује са мноштвом негативних исхода, као што су аверзија према школи и учењу, недисциплина на часу и читавим спектром негативних емоција и ставове према делатности васпитно-образовних институција (Suzić, 2014). С обзиром на наведено, јасно се уочава потреба реконструкције наставног процеса, базираног на *трансмисивној педагошкој оријентацији*, тако што ће се применом савремених педагошких модела наставе она ученицима учини интересантном. Савремена настава треба да омогући да у *души ученика сине сазнање и да се ослободе његове стваралачке снаге* (Tadić, 2019).

Школа будућности, поред технолошких тековина савремене цивилизације, ученицима треба да омогући услове за учење који ће подржавати њихову аутономију и саморегулацију у раду. У прилог наведеној констатацији говори и Александар Тадић истичући да је још Жан Жак Русо формулисао алтернативну педагошку тезу да је слобода највећа од свих добара, а не ауторитет“ (Tadić, 2019: 23). Притисак (контролу, ограничавање...) у педагошком дискурсу нужно је одредити „[...] уз уважавање идеолошке (у Аристотеловском смислу) условљености људског развоја и постојања“ (Tadić, 2019: 24). У датом контексту неопходно је модерне васпитно-образовне институције конципирати тако да код ученика подржавају аутономију, стваралаштво, критичко мишљење и да код њих стимулишу изградњу одабраних хуманистичких вредности.

ЗАКЉУЧАК

Опстанак и прогрес савременог друштва суштински је повезан са способношћу човека да брзо и лако учи, да уме да издвоји битног од небитног памтећи при том само информације које ће му бити корисне, које ће користити да брзо и лако дође до потребног знања. Подразумева се да ће човек будућности знати како да учи, како да

овлада одређеним компетенцијама лако и у што краћем периоду, као и да уме појаве критички да преиспитује и вреднује их у контексту савременог друштва. Његов потенцијал за предвиђање будућности, утемељен на културном наслеђу целе цивилизације, још један је од битних фактора даљег просперитета друштва. Међутим, у датом контексту не сме се ни по што запоставити питање развоја хуманистичке димензије друштва које учи. Развој аутономне и стваралачке личности која је способна за саморегулисано учење, један је од кључних аспеката даље еманципације човечанства. Човека у XXI веку, у великој мери ће одликовати његова способност да у односима са социјалним окружењем успоставља ефикасну комуникацију која ће представљати битан фактор померања његових вредности са егоистичке ка социјалној оријентацији.

ЛИТЕРАТУРА

Benedict, R. (2005). *Patterns of culture; with a foreword by Louise Lamphere and a preface by Margaret Mead*. Boston: Mariner Book.

Božilović, N. (2010). Kontekst kulture: kritika primitivnog uma. *Filozofija i društvo*, 21(2), 71-95. doi:10.2298/fid1002071b

Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja - prirodni i dizajnirani eksperimenti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Capra, F. (1998). *Mreža života: Novo znanstveno razumijevanje živih sustava*. Zagreb: Liberta.

Cifrić, I. (2009). Život u granicama kulture. *Arhe*, 6(12), 69-83. Preuzeto sa <http://arhe.ff.uns.ac.rs/index.php/arhe/article/view/1210> doi:10.19090/arhe.2009.12.%25p

Djurisic-Bojanovic, M. (2007). Readiness for changes: New competences for knowledge society. *Zbornik Instituta za pedagoska istrazivanja*, 39(2), 211-224. doi:10.2298/zipi0702211d

Huntington, S. (2003). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon and Schuster.

Klein, G. (2007). Flexecution as a Paradigm for Replanning, Part 1. *IEEE Intelligent Systems*, 22(5), 79-83. doi:10.1109/mis.2007.4338498

Mirkov, S. (2008). Položaj učenika u društvu znanja - implikacije konstruktivističkih shvatanja o učenju. *Pedagogija*, 63(3),

Morin, E. (2002). *Odgaj za budućnost: Sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*. Zagreb: Educa.

Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.

Potkonjak, N. (2007). *XX vek: Ni "vek deteta" ni vek pedagogije - ima nade... XXI vek*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.

Pljakić, G. (2013). Poremećaji u socijalnom ponašanju kroz prizmu teorije ekoloških sistema. *Sinteze - časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu*, 2(3), 33-50. doi:10.5937/Sinteze1303033P

Pljakić, G. (2013). Kultura korišćenja slobodnog vremena. *TIMS. Acta*, 7(2), 163-170. doi:10.5937/timsact7-4568.

Pljakić, G. (2016). The paradox of education reforms: The example of Serbia. *Sinteze*, 5(9), 31-38. doi:10.5937/sinteze0-11160

Stewart, J. (2000). *Evolution's arrow: The direction of evolution and the future of humanity*. Canberra, Australia: The Chapman Press.

Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT - Centar.

Suzić, N. (2014). Nastavu sa memorisanja i reprodukcije pomjeriti ka učenju. U: R. Nikolić (Ur.), *Nastava i učenje - savremeni pristupi i perspektive*. Užice: Univerzitet u Kragujevcu - Učiteljski fakultet. 285-296. Preuzeto sa https://obrazovanje.org/rs/uploaded/dokumenta/Nastava-i-ucenje_Savremeni-pristupi-i-perspektive-2014.pdf

Suzić, N., Selimović, H., Stanković-Janković, T., Mikanović, B., Kević-Zrnić, S., Suzić, A., & Tubica, A. (2016). Efficiency of SRI Model of Learning. *British Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 18(1), 1-15. doi:10.9734/bjesbs/2016/28396

Tadić, A., Malešević, N., & Radovanović, I. (2013). Simbolička dominacija i antiideološka delovanja - represivni mehanizmi ideoloških institucija i Tolstojev pokušaj slobodnog vaspitanja. U: D. Bošković (Ur.), *VII međunarodni skup Srpski jezik, književnost, umetnost II, Nemoguće: Zavet čoveka i književnosti, Zbornik radova, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet*. 279-288. https://www.researchgate.net/publication/279962507_Simbolicna_dominacija_i_antiideoloska_delovanja_-_represivni_mehanizmi_ideoloskih_insti...

Tadić, A. (2019). *Na distanci od manipulacije - Emancipatorska komponenta vaspitnog rada nastavnika*. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Filozofski fakultet - Institut za pedagogiju i andragogiju.

Toffler, A. (1997). *Šok Budućnosti*. Beograd: Grmeč.

Toffler, A. (1980). *The third wave*. New York: Bantam Books.

PEDAGOGY IN LEARNING SOCIETY

*Goran D Pljakic*¹

Abstract. The author starts from the thesis that in the future a man will have to become more flexible and changeable than he has ever been, due to dynamic social changes. The nature of these circumstances is determined by the society of the 21st century being a "learning society". In fact, in order for each individual to be able to cope with the rapid changes he/she faces, hes/she must be able to use knowledge (information) as one of the main economic resources of today to strategically plan changes in education. This paper also discusses the issues of the place and potential directions in which the pedagogy will have to develop and change within the learning society.

Key words: social change, learning society, knowledge, strategic planning and pedagogy

ПРИМЉЕН: 28.02.2019.

ПРИХВАЋЕН: 30.07.2019.

¹ goran.p@vaspks.edu.rs Preschool Teacher Training College Krusevac